

Rudolf Steiner

GA301, PRVÁ PREDNÁŠKA

Bazilej, 20. apríla 1920

Duchovná veda a moderná pedagogika

Moji veľavážení prítomní! Chcem skutočne srdečne poďakovať organizátorom za zorganizovanie tohto podujatia. Môžete si to dokonca myslieť tak, že každý, kto nasadzuje celú svoju bytosť pre šírenie takzvanej duchovnej vedy, závisí s istým nadšením na tejto duchovnej vede a že musí mať vieru, že táto duchovná veda má hrať celkom určitú rolu v rámci všeobecného vzdelávania a celej civilizácie našej doby. To, že sa tento pedagogický kurz uskutočňuje, mi príde ako skutočnosť, hodná mimoriadnej vďaky, pretože práve v oblasti vzdelávania je duchovná veda asi najlepšie a najľahšie preskúmateľná. A na podstate tohto vzdelávania sa bude aj dať ukázať, ako málo je táto duchovná veda záležitosťou nejakých vizionárov a rojkov, či nejakej sekty, ale že chce byť niečím, čo sa ako istý druh návodu kladie do rúk všetkého ľudstva. Preto môžem tiež týmito niekoľkými slovami vysloviť, že som naozaj úprimne vďačný tým, ktorí zorganizovali tieto prednášky a tiež ďakujem aj vám, ktorí chcete byť na nich účastní a dúfam, že v najbližších niekoľkých dňoch si budeme môcť pohovoriť o dôležitých záležitostiach ľudstva.

V dnešnej prednáške si dovoľím podať čosi ako úvod, ako poukaz na smer, ktorým sa bude niesť téma, ktorú som si predsavzal. Len vás prosím, aby ste z formulácie názvu mojej témy rozhodne nechceli vyvodiť napríklad taký záver, že by som ja, ako nejaký nerozumný radikál chcel azda učiniť touto formuláciou, že by som azda chcel naznačiť, že veda o vzdelávaní, ako sa najmä v priebehu 19. storočia až dosiaľ vyvinula, by nebola nič dobrého a že čakala na duchovnú vedu, aby až ňou bola v istom zmysle uskutočnená. Takáto viera určite nebola základom formulácie názvu témy. Práve naopak, voči tomu, na čo by som chcel v týchto prednáškach upriamiť pozornosť, tu bol ako východisko v skutočnosti naozaj veľmi odlišný pocit. Myslím si, že veda o vzdelávaní, ktorá práve v priebehu 19. storočia mala ako svojich zástupcov vynikajúce osobnosti, ktorých pôsobnosť zasahuje až do pedagogickej činnosti prítomnosti, že táto veda o vzdelávaní môže práve získať istú úplnosť.

Domnievam sa, že ten, kto je dnes z toho či onoho dôvodu nútený sa vyznať v rôznych vedách a pozná, ako sú tieto vedy teoreticky i prakticky zastupované, ako sú vnášané do života, a kto sa v porovnaní s inými vedami potom zaoberal i vedou o vzdelávaní - akokoľvek zvláštne to môže vyzeráť, rád by som to vyhlásil za svoju vlastnú skúsenosť – musí pripojiť úsudok: v skutočnosti obsahuje, tak ako je vypracovaná dnes, tie najstarostlivejšie princípy, mnohé nespochybniteľné formulácie toho, čo musí byť základom vzdelávacej činnosti ako princíp, takže keď sa pozriete na vôľu a úsudkové preniknutie vzdelávacích potrieb, získate o tejto pedagogickej vede v skutočnosti iba ten najlepší dojem.

Rád by som vychádzal práve z toho, že vôbec nepodceňujem - aby som spomenul len jeden príklad - účinnosť takého ducha, ako je napríklad Herbart.

Herbartovský prúd som ja sám spoznal veľmi dôverne. Prvú polovicu svojho života som strávil v Rakúsku a vyrastal som v Rakúsku takmer do veku 30 rokov; a Herbartova pedagogika udávala v Rakúsku tón pre celý štátny vzdelávací systém, ktorý vtedy organizoval Oetzler(?) a iní. Na všetkých rakúskych univerzitách pracovali ohľadne vzdelávania Herbartovci, takže mi v priebehu môjho života šla v ústrety herbartovská pedagogika, povedal by som, až do jej najjednoduchších zámerov. Avšak aj, ak rozšírim úvahy o herbartovskej pedagogike aj na iné pedagogické prúdy, ktoré zasahujú z nedávnej minulosti do súčasnosti, chcel by som tiež povedať: V skutočnosti všade v oblasti pedagogického myslenia a prežívania je možné zaznamenať potešujúce skutočnosti. To je prúd, povedal by som, voči ktorému stojíme, keď ide o to, pozrieť sa na pedagogiku ako na jeden z najdôležitejších prvkov celej našej civilizácie.

Avšak to druhé, to je to, že vlastne - bolo to vlastne do istej miery vždy, ale ešte nikdy tak silno, ako dnes – je celé umenie pedagogiky, pedagogické myslenie, vystavené ďalekosiahlej kritike. Vidíme ako je od laikov i profesionálov znovu a znovu pedagogika drsným spôsobom kritizovaná, ako je, na druhej strane, niekedy šikovne, inokedy nie veľmi šikovne, obraňovaná tak, ako sa doposiaľ vyvinula a ako dnes prevláda. Keď vidíme, čo všetko už dnes vyslovili ľudia, ktorí napríklad zakladajú vzdelávacie domovy v prírode a ktorí hovoria o úplnom obnovení vzdelávacieho systému, a ďalej, ak budeme sledovať, ako sa týchto diskusií zúčastňujú aj najširšie kruhy, tak musíme tiež povedať: Tým, že sa ľudia pozerajú na to, čo sa skutočne dosiahlo prostredníctvom toho, čo je – poviem to úplne na rovinu – veľkolepé v našej pedagogickej vede, môžeme tiež uznať, že kritika, ktorá sa tu uplatňuje, často nie je tak úplne neoprávnená.

Stojíme vlastne uprostred medzi týmito dvoma pohľadmi. A k nim pristupuje ešte ďalší, oveľa komplexnejší. A naozaj si nemyslím, že tým prekročím tému úvodnej prednášky o pedagogickom kurze, ak aj na túto zvláštnosť upozorním.

Prešli sme v posledných piatich až šiestich rokoch, - i keď vo Švajčiarsku to bolo menej viditeľné než v iných oblastiach Európy – prešli sme si ťažkým obdobím. Každopádne však - a to každý Švajčiar bez všetkého uzná – takým obdobím, o akom ľudia pred desiatimi rokmi nemali ani predstavu. Len sa spýtajte sami seba, či by sa ľudom pred desiatimi rokmi čo i len snívalo, že v Európe nastane to, čo teraz nastalo. Nesmieme zabúdať na to, čo je dnes - povedal by som - výsledkom dopadu hrozných vojnových utrpení: chaos v sociálnych podmienkach vo veľkej časti Európy. A mylí sa ten, kto si myslí, že tento chaos je už v bode obratu a že sa čoskoro zlepši. Voči týmto chaotickým pomerom stojíme v podstate iba na začiatku.

A potom sa musíme predsa len spýtať: je to skutočne len vďaka vonkajším podmienkam, že sme sa dostali do tohto chaosu európskych sociálnych verejných záležitostí? Či si nemusíme pri nezaujatom pozorovaní povedať: Nemôže to byť okolnosťami, pretože okolnosti sú spôsobené ľuďmi; musí to závisieť od ľudí.

Ak sa pozrieme pozornejšie, čoskoro aj zistíme, ako to súvisí s ľuďmi; ako to spočíva na tom, že dnes, v čase, keď sa človek najviac dovoľáva sociálneho členenia našich spoločenských vzťahov, existuje tak málo skutočne sociálnych, ale tak veľa antisociálnych pocitov. A naozaj, či sa človek môže ubrániť priznaniu, že to všetko sem vtiahlo napriek všetkej dokonalosti vzdelávacích princípov, napriek všetkému, čo sa vykonalo chvályhodným spôsobom a bolo oduševnené tými najlepšimi úmyslami? Musíme povedať: Napriek všetkému sme nedokázali priviesť ľudstvo novej doby k tomu, že by mohol človek voči človeku naozaj dokázať stáť s plným porozumením. Videli sme ako nastala doba, v ktorej sa ľudia naozaj neobťažovali chválospevmi, „ako sme to skvele ďaleko dotiahli“. Ale my sme tiež dôkladne spoznali to „viest' samého seba ad absurdum“ našej doby. Aspoň to by malo vstúpiť do srdca - ako túžba preveriť, či práve prostredníctvom tohto pedagogického umenia nevzišlo toto pokolenie, ktoré si dnes v Európe tak vliezlo do vlasov? To by bolo potrebné podrobiť detailnejšiemu prešetreniu. A ak sa pozrieme trochu bližšie, zistíme, že vôbec nie je možné inak, než so skutočnou oddanosťou visieť na veľkých postavách pedagógov 19. storočia, na Herbartovi, Zillerovi, Diesterwegovi, Pestalozzovi a tak ďalej – vám nie je potrebné ich všetkých menovať – ale na druhej strane je potrebné tiež povedať: Áno, máme príkladnú pedagogickú vedu, ale pri výchove viac než inde sa jedná ešte o niečo iné, než o vynikajúcu vedu, práve pri vzdelávaní sa jedná o to, že táto veda môže prejsť do skutočného umenia; že vzdelávanie sa môže stať umením.

Ak chceme túto vec, len kvôli tomu, aby sme si to zvýraznili, pozorovať v porovnaní s umením, tak môžeme povedať: môže existovať znamenitá estetika, výborné poznatky o tom, ako sa to robí v hudbe alebo v sochárstve či v maliarstve a táto veda o maľovaní, táto veda o sochárstve, táto veda o komponovaní, tá môže byť skvelá; avšak nič iné je dokázať teraz túto vedu aplikovať. Áno, dá sa povedať, že ten, kto ju používa, sochár, maliar, hudobník, má spravidla dokonca naozajstnú antipatiu k princípom, ktoré boli vymyslené. Pri umelcovi sa jedná o to, že tieto princípy mu vôbec neprechádzajú do predstavového života, ale že tieto princípy žijú v jeho rukách, v celej jeho bytosti, že sa v ňom môžu stať živou formou. V pedagogickej vede to ale nie je tak úplne rovnaké ako v nejakej inej estetickej vede. Vo vzdelávacej vede musí byť všetko viac vedomé, všetko musí byť oveľa viac preniknuté myšlienkami, než, napríklad, v maľbe alebo v hudbe či v sochárstve. Ale napriek tomu, ak sa chceme stať vzdelávacími umelcami, tak to, čo chápeme vo vzdelávaní ako správne, musí byť schopné prejsť do celej povahy našej osobnosti.

A práve v tejto oblasti verím, že duchovná veda môže pomôcť. A o tejto pomoci, ktorú možno dosiahnuť prostredníctvom duchovnej vedy o vzdelávaní by som chcel hovoriť v tomto kurze. Nie, že som presvedčený, že princípy pedagogiky je potrebné reformovať, ale že verím, že aby sa tieto správne princípy - či už v konkrétnom vzdelávacom prípade, alebo vo veľkom voči triede - použili, je nevyhnutné, aby tieto princípy boli oživené a preniknuté tým, čo môže poskytnúť vlastne len duchovná veda. Duchovná veda je niečo, čo chce vstúpiť do všetkých oblastí súčasných vedeckých poznatkov. Duchovná veda je niečo, čo by malo osviežiť všetko, o čo sa usilujeme kultúrou našej doby; touto kultúrou, ktorá - aj keď mnoho ľudí dnes verí, že človek učinil už akýsi návrat k idealizmu - ktorá vzišla z materializmu a má materializmus poslednej polovice 19. storočia ešte plne v sebe. Všetky oblasti ľudskej duchovnej činnosti, možno dokonca takmer hovoriť - všetky oblasti ľudskej kultúrnej činnosti, majú svoju súčasnú podobu skrze tento materialistický dobový postoj. Nie vo všetkom sa tento materialistický dobový postoj ukazuje byť rovnako škodlivým: najväčší škodlivý vplyv musí materializmus - ak tu je - priniesť vzdelávaniu.

To je to, na čo v dnešnom úvode chcem iba poukázať, čo však vzíde z celého cyklu týchto prednášok. Duchovná veda je dnes často zneuznávaná a preto bolo nutné poukázať aspoň pár slovami na to, čím je možné nedorozumenia dať do správnych koľají. Pretože skôr, než sa dostanem do pozície, aby som ukázal, čo dokáže duchovná veda vykonať práve pre správne použitie vynikajúcej pedagogickej vedy transformáciou pedagogických znalostí na pedagogické schopnosti, musím najskôr v detailoch pohovoriť o nedorozumeniach voči duchovnej vede. A nechcem hovoriť v abstrakciách, ale rád by som sa k tomu dostal hneď konkrétne.

Počuli ste – prinajmenšom mnohí z vás - že duchovná veda to nemá tak ľahké ako vonkajšia antropológia prítomnosti, pri pozorovaní človeka, človeka, s ktorým máme vykonať vo vzdelávaní to najlepšie. Táto vonkajšia antropológia súčasnosti si istou mierou zjednodušuje problémy, ktoré máme vo vzťahu k človeku. A potom vidíte, povedal by som, ako akési povery navôkol, keď počujete, že duchovná veda má za nevyhnutné popisovať nadprirodzené články ľudskej bytosti; že vidí už v rastúcom dieťaťu, že nielen že sa vyvíja človek všeobecne, ale že sa – povedané približne - vyvíjajú štyri články ľudskej bytosti.

Človeku je ľahko - z pozície nášho moderného poznania prírody a z neho odvodeného svetonázoru - sa dnes smiať na tom, keď počuje, že duchovná veda hovorí, že človek sa skladá z fyzického tela, z éterického tela, z astrálneho tela, a ešte aj zo zvláštnej bytosti ja. Ja aj dokážem tento posmech celkom dobre pochopiť.

Dokážem pochopiť, ako sa z nepochopenia týchto vecí dá na nich zabávať. Avšak človek sa tu vlastne zabáva na úkor skutočne prospešného vývoja ľudstva a na úkor správne k človeku vzhladajúceho výchovného umenia. No musím súhlasiť s vami: Keď počujete, že tu a tam sa sektárskym spôsobom schádzajú teozofi v pobočkách, a teraz každý, kto to čítal v knihe alebo počul na prednáškach, recituje ľudom, že človek sa skladá z fyzického tela, éterického, astrálneho tela a ja - to je naozaj nanajvýš neplodná veda a je to niečo, z čoho človek môže mať dokonca právo si v istom zmysle robiť žarty. Lebo ak zostane pri tom, že ľudia rozširujú tieto veci ako akýsi druh sektárskeho náboženského vyznania, tak z toho pre kultúru ľudstva, pre skutočný život vlastne nevzájde nič zvláštneho. Z týchto vecí vzájde niečo len potom, ak ich človek berie, povedal by som, ako smerné sily k bohatšiemu pozorovaniu života, než keď si človek svoj pohľad buduje na čisto abstraktnom pojme človeka či vyvíjajúceho sa dieťaťa.

Je iste – ak zostaneme pri tom najabstraktnejšom - veľmi dobrou zásadou pedagógov povedať, že je potrebné rozvíjať človeka v jeho individualite, je potrebné študovať, aké sily vystupujú postupne v ľudskej bytosti pri vyvíjajúcom sa dieťaťu, a že človek v určitom zmysle má za potrebné prostredníctvom pedagogického umenia rozvíjať to, čo sa tu chce vypracovať z ľudskej podstaty. Je to vynikajúci princíp, nesmie to však zostať abstrakciou, nesmie to zostať tak, že sa na to pozeráme ako na vynikajúci princíp a že človek má len dobrú vôľu ho uplatňovať. Nie, princíp je zmysluplný iba vtedy, ak môže naozaj prejsť do života, ak život skutočne dáva možnosť vyvíjajúcu sa osobu pozorovať od prvého roka života do dospelosti tak, že skutočne vidí sily, ktoré sa vypracovávajú.

Ak budete mať iba ten pojem človeka, ktorý podáva dnešná antropológia, ktorý dnes môžete získať od vedy, potom si práve neuvedomujete, čo v skutočnosti vychádza najavo v človeku, čo sa z človeka chce vypracovať. Sú to len smerné línie, ktoré sa použijú, keď človek hovorí: človek sa skladá z fyzického tela, éterického tela, astrálneho tela a bytosti ja. Pretože potom nasleduje: Ten druh pohľadu, na ktorý si zvyknutý dnes z materialistickej vedy, musíš použiť len pre fyzického človeka; avšak pre posúdenie ľudskej bytosti musíš vziať do úvahy ešte aj iné hľadiská. Musíš na človeka pozerat' ako na oveľa komplikovanejšiu bytosť a je nutné si získať pohľad pre to, ako sa z ľudskej prirodzenosti vyvíja čosi, čo nie je ohraničené púhymi prírodnými zákonmi, čo môžeme obsiahnuť iba vyššími článkami ľudskej prirodzenosti. Čo to vlastne znamená, keď hovoríme, že človek sa skladá zo štyroch článkov? Pozrite, tu sa upozorňuje na niečo, čo je samozrejme známe každému pedagógovi, ktorý sa zoznámil s jeho psychológiou; čo mu je však tak známe, že ani z tohto poznania ešte neplynú skutočne hlboký pohľad na celú ľudskú podstatu.

Je známe, koľko sa diskutovalo medzi psychológmi a tiež medzi školskými psychológmi, o tom, že to, čo je duševné u človeka, by sa malo vidieť - povedzme, veľmi opatrne povediac - v trojitej metamorfóze ako myslenie, cítenie a chcenie. Viete, koľko bolo v 19. storočí až po súčasnosť sporov o tom, či vôľa je pôvodná a myslenie sa súčasne vypracováva z vôľovej prirodzenosti, alebo či myslenie - predstavivosť je základom. Viete, že napríklad v Herbartovskej pedagogike prevláda istý intelektualizmus, že vôľa je istou mierou považovaná iba za akýsi výsledok myšlienkového úsilia a tak ďalej. Lenže keď sa pozriete na celý ten spôsob diskusie o myslení, cítení a vôli, uvedomíte si, že v týchto diskusiách niečo chýba. Skutočný pohľad do ľudskej bytosti chýba. A práve skutočný pohľad do ľudskej bytosti chce duchovná veda. Chce, aby sa znovu získala schopnosť prehliadať túto ľudskú bytosť v jej celistvosti.

Hovoríme, ak nie sme hrubými materialistami, o tom, že človek má nielen vonkajšie fyzické telo, ale aj dušu a tomuto duševnu priradíme práve toto myslenie, cítenie a vôľu. Ale či nepoznáte tie diskusie, pestované dnes a znovu a znovu: že človek si vlastne nedokáže skutočne urobiť žiadnu predstavu o tom, ako toto duševno súvisí s telesnosťou, ako vlastne pôsobí duševno na telesnosť a telesnosť na duševnosť? V podstate týmito otázkami trpia všetci ľudia, ktorí tieto veci berú vážne. Ale neprídu na to, že možno celá tá otázka, ako sa zvyčajne kladie, nie je úplne správna. Nedôjdu k tomu, že by sa azda musel raz zmeniť celý spôsob nazerania.

Práve keď sa zameriame na rastúce dieťa, pridáme k tomu, že vhladáme do vývoja tohto rastúceho dieťaťa, sledujúc, ako sa duševno vypracováva vo fyzickom. Kto len má zmysel pre vonkajšie utváranie, ako sa - tak nádherne, tak záhadne na jednej strane, a tak k ľudskému zmyslu prehovárajúco na druhej strane – uskutočňuje, keď ho pozorujeme zo dňa na deň v prvých týždňoch života, z týždňa na týždeň, z mesiaca na mesiac, z roka na rok v pokračujúcom živote - kto pozoruje túto transformáciu a má zmysel pre to, ako sa vypracováva duševno, ten si musí položiť otázku: ako vlastne súvisí to, čo rozvíjame v duševnosti s telesnosťou v jej vonkajšom zjave? Je predsa zrejmé, že vnútri telesnosti pracuje duševnosť; práve pri dieťati to môžete vidieť. Ale dnešná veda nie je dostatočne silná, povedal by som, že má príliš tupé zbrane a to, aby k tejto otázke: Ako duševno pracuje vo vnútri fyzická? - bola schopná pristupovať správnym spôsobom. Niektoré javy jednoducho nie sú v dnešnej dobe správne posudzované. A tu vidíme, keď prechádzame prvými rokmi života dieťaťa, vidíme jav, ktorý nám každý deň prináša nové hádanky; treba to len vidieť.

Vidíme tento jav, ako dieťa približne na konci svojho prvého roka alebo o niečo neskôr dostane svoje prvé mliečne zuby. Vidíme, ako tieto mliečne zuby znova vypadávajú a od siedmeho roku sú nahrádzané trvalými zubami. Tento jav, samozrejme, podľa všetkých znakov popisuje aj dnešná veda, ale to, čo tento jav v skutočnosti znamená, na čo poukazuje v celom vývoji človeka - toto vyšetrit', k tomu dnešná veda jednoducho nemá skutočnú silu. A opäť, vidíme, ako sa potom rastúce dieťa vyvíja až k pohlavnej dospelosti, ako tento vstup do pohlavnej dospelosti spôsobuje kompletnú revolúciu v telesnom a duševnom živote človeka. Vieme, že tým, že ak myslíme na základnú školu, tak práve v období medzi výmenou zubov a pohlavnou zrelosťou je ohraničené to najdôležitejšie zo vzdelávania základnej školy. Avšak veda a celý život dnes nemá tú silu prenikať do toho, čo sa v tejto oblasti skutočne deje, v oblasti, ktorú teraz už nenazývame jednostranne telesnou a fyzickou ani jednostranne duševnou, ale nazývame ju duševne-telesnou.

Skrátka sa to obracia k tomu, že si získavame presnejšie a intímnejšie umenie pozorovania ľudskej bytosti. Sledujte len raz intímnejšie: Ľudský organizmus prichádza rok alebo o trochu dlhšie po svojom narodení k tomu, vytvoriť si, z celku seba samého vytvoriť – popravde to nie je iba z hornej a zo spodnej čeľuste, ale z celku seba samého - vytvoriť si prvé zuby. To je niečo, čo sa deje v tejto tajomnej ľudskej bytosti. Ale je to niečo, čo sa opäť opakuje približne v siedmom roku. Tu však vidíme, že organizmus potrebuje omnoho dlhšiu dobu, aby zo seba vytlačil tento tvrdší útvar, zub, tvrdší, než tie mliečne zuby, ktoré potreboval vytlačiť v ranom detstve.

Vidíte, keď sa také niečo pozoruje telesne, nemôže sa to robiť prostriedkami dnešnej prírodovedy. Človek musí súčasne vidieť, ako sa počas tejto doby s každým týždňom od získania mliečnych zubov až po získanie stálych zubov celá bytosť človeka, aj v duševnosti, stáva inou. Musí vidieť, ako v tejto dobe z ľudskej bytosti aj duševne pôsobia iné sily, než o niečo neskôr, medzi výmenou zubov a pohlavnou zrelosťou. Je potrebné vziať do úvahy človeka v jeho totalite, a potom zistíme, že celý duševný život prebieha pred výmenou zubov inak, než po výmene zubov. A ak máme zmysel pre to, čo tu vlastne vychádza na povrch po výmene zubov, tak si povieme: vezmeme si mysliaču, intelektuálnu podstatu človeka a snažme sa porozumieť tomu, čo tu až k dobe výmeny zubov a počas výmeny zubov vychádza v zmysle ľudskej intelektuálnej bytosti, v zmysle bytosti predstáv! Ak sa na to pozriete nepredpojaté, musíte vlastne povedať, že tu prichádza mnohé. Jean Paul, ktorý tiež veľa premýšľal o vzdelávaní, nie nesprávne upozorňoval na to, že prvé roky života majú na človeka väčší účinok, než tri akademické roky. Vtedy to boli len tri. Je to už raz tak, že, keď sa pozrieme na konfiguráciu toho, čo je intelektuálne, tie najdôležitejšie roky pre vytvorenie intelektuality človeka, pre vytvorenie sily úsudku, sú prvé roky života až po výmenu zubov.

Stačí sa len raz pokúsiť vyvinúť si skutočný pozorovací zmysel pre to, čo sa tu stáva duševne iným. A tiež pokúsiť sa späťne si spomenúť, ako ďaleko siaha jasná spomienka a pokúsiť sa zamyslieť, ako málo do minulosti to siaha pred epochu výmeny zubov, ako málo je teda človek schopný pred výmenou zubov zhromaždiť v sebe pevne utvárané pojmy, ktoré sú potom začlenené do pamäte. Potom môžeme povedať rovno: čím menej organizmus potrebuje použiť tie veľké sily - ktorých neskôr už nie je potreba k tomu, aby zo seba druhý krát tvoril tvrdé zuby - tým viac sa práve dostáva do pozície, aby to, čo intelektuálne prijíma, sformoval do pevných predstáv, ktoré zostanú v jeho pamäti.

Chcem vám teraz túto záležitosť iba naznačiť. Z práve povedaného vidíte, že pôvodne tento silový pochod v tele, ktorý v istom zmysle vrcholí, kulminuje pri vychádzaní druhých zubov, ide paralelne s uchytením sa tých síl v duši, ktoré premieňajú myšlienky, ktoré by inak boli zabudnuté, v pevné pojmy, ktoré potom zostávajú, ktoré sa stávajú pokladom v ľudskej duši. To, čo som dnes hovoril, by som rád na začiatku nastolil iba ako otázku; v nasledovných dňoch sa nám to rozvinie. Pretože sa musíme pýtať: Nemá predstavovanie pravdepodobne niečo do činenia práve s tými silami, ktoré sa uplatňujú pri vzniku zubov? Či to nie je práve tak, ako keby dieťa v prvých siedmich rokoch – až do výmeny zubov - muselo použiť telesne isté sily, ktoré duša musela naliať do tela, aby zuby mohli vyjsť? - Keď sa to stane, potom sa udeje metamorfóza, potom dieťa premení tieto sily a oni sa vlastne stanú duševnými silami predstavivosti. Či nevidíme, ako duša, predstavovacia duša, pracuje vo vytváraní zubov? - A keď vytváranie zubov, to znamená, používanie niektorých duševných síl v predstavovacej duši, sa vyčerpalo po tom, čo zuby vyšli von, tak sa tie isté sily uplatňujú duševne.

Len pomyslíte, ako málo má dnes človek sklon pozerat' prostriedkami prírodnej vedy na takéto premeny! Ako veľa ľudí si dnes láme hlavu nad tým: ako sú prepojené telo a duša? Ale človek sa musí najskôr pozrieť na tie oblasti, kde je duša aktívna v tele. Myslí človek na to, že by sa pýtal: Či to možno nie je to predstavové duševno, ktoré sa úplne zjavne prejavuje pri výstavbe zubov? Či tu nevidno, vnútri tela pôsobiace duševno a či nepoznávame, ako sa potom táto pôsobnosť usporí, zachová a vystúpi iným spôsobom - a to čisto duševným? Tu sa vskutku jedná o to, vrátiť sa k zdravším predstavám - ktoré sme mali predtým, skôr, než sa materializmus rozšíril v súčasnej podobe - a skutočne vidieť, ako to, čo je duchovno-duševné, pôsobí vo fyzicky-telesnom.

Je totiž správnym niečo nanajvýš pozoruhodné: materializmus má tú zvláštnosť, že postupne stráca schopnosť porozumieť hmote a jej javom. Nie je to tak, že materializmus stráca len spojitosť s duchom; nie, jeho tragický osud spočíva v tom, že je nakoniec odsúdený k tomu, nerozumieť tomu, čo je materiálne.

Videli sme nástup materializmu: Nemá žiadnu možnosť, tými istými silami, ktorými si neskôr spomína, ktorými je neskôr činný v myšlienkach, tými istými silami, ktoré sú činné v telesnosti pri výstavbe zubov, nazrieť dovnútra telesnosti. Nie je to tak, že materializmus nesprávne posudzuje duchovnosť. On ešte viac nesprávne posudzuje telesnosť, pretože nevidí, ako to, čo je duchovne-duševné, pracuje na tom, čo je telesné.

Práve to chce duchovná veda priniesť: správne pochopenie toho, čo pracuje v človeku. Materializmus je takmer odsúdený, neporozumieť materiálnosti; pretože materiálnosť je to, do čoho duchovnosť nepretržite pracuje a materialistický pohľad nemôže sledovať túto prácu v duchovnej-duševnosti človeka. Človek by predsa veril, že najväčšia ujma by sa stala, keby človek musel prestať myslieť, musel by sa stať zvierat'om, ak by materializmus úplne zneuznal duchovnosť! Nik nemôže pripustiť, že ak človek myslí, že sa nenachádza v nejakom duchovne! Ale to je práve osud materializmu, že sa nerozumie fyzicko-telesnému.

Avšak nie je to tak, že by sme si my napríklad vystačili s týmto abstraktným princípom: rovnaké sily, ktoré sú v predstavovaní, pracujú na vývoji zubov. Ale je to tak, že ak o tom viete, potom budete sledovať dieťa úplne odlišným spôsobom a predovšetkým, sledujete ho iným spôsobom nielen v intelektu, ale voči dieťaťu stojíte úplne iným spôsobom v pocitoch, s vnímaním, so všetkými impulzmi vôle. V nasledujúcich prednáškach uvidíte, že tieto veci, ktoré naozaj prenikajú z toho, čo je duchovne-duchovné, nie sú iba abstraktnými princípmi, ale že môžu byť aplikované priamo na súčasnosť.

A ďalej: vidíme potom práve počas základnej školy, onej dôležitej epochy dospievajúceho dieťaťa, že kde už spomienka pôsobí, kde už môžeme počítať s pamäťou a ako je to práve pre dieťa nekonečne dôležité, že z učiteľa, z vychovávateľa cíti autoritu, vníma ho ako sebou vybranú, dobrovoľne zvolenú autoritu. Jedná sa o kompletne zneuznanie ľudskej prirodzenosti, nechciet' pripustiť, že túžba mať pri sebe autoritu patrí k základným silám a základným pocitovým vnemom detského života od 6., 7. roka až do 14, 15 rokov. Budeme ešte počuť, ako to patrí k najhlbším prvkom života človeka, že môže mať týmto spôsobom nad sebou a pri sebe autoritu, slobodne zvolenú vlastným pocitovým vnímaním.

Avšak, ak si niekto svoj pohľad zostril pre to, že medzi duševne-duchovným a telesným existuje určitá spojitosť až do obdobia výmeny zubov, ten si potom všimne niečo mimoriadne dôležité aj pre nasledujúce obdobie. Pozrite, potrebujeme nejaký čas na to, aby sme si ako ľudia získali prvé mliečne zuby. To je nejaký krátky čas. Potom potrebujeme dlhší čas, kým ich dokážeme nahradiť druhými zubami. Budeme počuť v priebehu týchto prednášok, ako sú trvalé zuby v oveľa užšom spojení s individualitou, než prvé zuby, ktoré sú založené skôr na dedičnosti po predkoch. Ale popravde, nielen so zubami je to tak, že sme, aby sme tak povedali, ešte raz získali z vlastnej povahy to, čo sme najskôr získali prostredníctvom dedičnosti, ale platí to aj pre niečo iné - a to je predovšetkým ľudská reč.

Rád by som hneď teraz v náznaku poukázal na niečo, čo samozrejme bude podrobnejšie rozvedené až neskôr v prednáškach: tajomstvo ľudského vývoja reči sa v jej najvlastnejšej podstate vlastne pred dnešným prírodovedeckým spôsobom myslenia, pred celou modernou vedou, skrýva. Nevie sa, že v skutočnosti práve tak, ako sa prvé zuby získavajú istým druhom dedičnosti po rodičoch, reč sa získava istým druhom vonkajšieho vplyvu okolia na princípe napodobňovania, ktorý sa však stáva organickým princípom.

Reč sa učíme v prvých rokoch života od nášho okolia. Ale tento jazyk, ktorý sa človek učí, ktorým ešte dieťa hovorí až do 4., 5., 6. roka, ten je k celému človeku v takom vzťahu, ako sú k celému človeku aj mliečne zuby. A to, čo človek potom, keď dosiahol pohlavnú zrelosť, po 14, 15 roku, má vlastne v reči, čo on tu hovorí, čo sa v ňom deje tým, že hovorí: to je práve tak druhý krát získané, novo nadobudnuté, prepracované človekom, ako bol druhýkrát prepracovaný princíp získania zubov.

To sa navonok prejavuje v chlapčenskom vývoji v zmene hlasu - vo vývoji žien to je viac o vnútornom živote, ale tiež je to prítomné. Keďže tieto sily pri chlapcoch pracujú v hrtane inak, prejavuje sa to aj navonok. Jedná sa o zjavenie, ako je tomu teraz v týchto veľmi dôležitých rokoch základnej školskej dochádzky, v celom človeku, nielen v ľudskom tele a nielen v ľudskej duši, ale v ľudskom duševnom tele, v telesnej duši, neustále z roka na rok, z mesiaca na mesiac tu prebiehajú veci, ktoré súvisia s vnútorným osvojením si toho, čo bolo získané zvonka z okolia už v ranom detstve ako reč. Kto vie, ako to, čo je duševne-duchovné, pracuje na človeku až do 14., 15. roka, kto to dokáže pozorovať bezprostredne inštinktívnou intuíciou na žiakovi základnej školy, tomu sa toto pozorovanie stáva bezprostredným životom. Človek si povie: Tu máme žiaka – hlasivkové spoluhlásky vydáva týmto spôsobom, perné spoluhlásky vydáva týmto spôsobom, jazyčné spoluhlásky týmto spôsobom; jazyčné spoluhlásky vytvára ľahšie než perné, a tak ďalej. To sa stane veľmi intenzívnou vedou, ale vedou, ktorá vo všetkých svojich jednotlivostiach smeruje do toho, čo sa na dieťaťatí vyvíja ako duševne-telesné, ako telesne-duševné.

A premeny reči, ktorým sa zvyčajne nevenuje pozornosť, sa človeku proste medzi 7. a 15. rokom stanú tým, čo tu práve v reči duševne pôsobí - ak má človek pre to pozorovací zmysel - tak veľkolepo.

Avšak toto vám unikne, ak ste si zostrili váš pozorovací zmysel iba na tom, čo sa dnes naučíte bez duchovnej vedy. Pretože ten, kto tu dokáže pozorovať, zistí nasledovné: V prvých rokoch života, až do výmeny zubov, môžete vidieť, ako sa predstavovanie takpovediac usporí z výmeny zubov, takže keď sa už výmena zubov uskutočnila, môže sa následne utvárať predstava! Zatiaľ čo sa predstavovanie istou mierou stiahne z telesnosti a stane sa samostatnou duševnosťou, je neskôr, zvyčajne už vopred sa zvestujúc, ale najmä od výmeny zubov až do pohlavnej zrelosti, vôľa, teda to, čo nazývame vôľou, tým, čo sa stiahne z celého organizmu dieťaťa a lokalizuje sa v organizácii hrtana a v rečových ústrojoch.

Presne tak, ako sa predstavový život tlačí dovnútra a stáva sa samostatným duševným prvkom, tak sa v tom, čo sa stáva z reči a jej orgánov v 14., 15. roku – pri mnohých deťoch prirodzene o niečo skôr – lokalizuje prvok vôle. V tom, čo vystupuje pri chlapcoch ako prestavba hrtanu - budeme ešte hovoriť o tom, čo tomu zodpovedá pri dievčatách – možno vidieť to, v čom kulminuje vôľa.

Inými slovami, ak sa takto duchovnevedecky pozeráme na veci, potom prestávajú byť predstavivosť a vôľa takými abstrakciami, akými zvyčajne sú. Z týchto abstrakcií sa však nedá vystavať most k úplne inak uspošobenej telesnosti. Ak sa však človek naozaj naučí pozorovať a naučí sa hlavne poznávať, aká úplne odlišná je bytosť dieťaťa, na ktorom vidíte ako si perné spoluhlásky osvojuje inak, než jazyčné, a ešte inak, než hlasivkové a tak ďalej, potom sa človek učí prihliadať k týmto veciam, človek sa učí rozpoznávať, ako predstavovanie pracuje na tele počas prvých siedmich rokov života. Človek sa učí rozpoznať vonkajšie fyzické prejavy duchovného duševna, a učí sa rozpoznávať sebalokalizáciu vôľovej prirodzenosti v prirodzenosti hrtanu, učí sa sledovať vstreľovanie vôle do ľudskej reči. Vôľa sa rozvinie a predstavivosť už nie je abstrakciou, ale stáva sa niečím, čo pozorujeme na skutočných procesoch života. Tak ako pozorujeme silu padajúcej vody, ako pozorujeme silu tiaže vody vrhanej nadol z výšky skál, ako pozorujeme rýchlosť vody na sile tiaže a jej odporoch, tak sa učíme poznávať, ako sa telesnosť z týždňa na týždeň rozvíja priamo z duchovného duševna, ak sa najskôr naučíme pozorovať toto duševno-duchovno v jeho práci v telesnosti.

V tom, čo hovorím, vidíte len návod, aby ste takto pozorovali človeka, iba návod k tomu, naozaj dokázať vhliaď do toho, čo prebieha vo vyvíjajúcom sa človeku. To je ten trochu nepohodlný, komplikovaný spôsob, ktorým duchovná veda hovorí o ľudskej bytosti - v porovnaní s dnešnou vedou, ktorá jednoducho neberie do úvahy, že tento človek je nádherná bytosť, ktorá do seba sťahuje dohromady zákonitosti z celého sveta, ktorá sama v sebe opäť obsahuje svet, malý svet oproti veľkému svetu. Keď hovoríme: Človek pozostáva z fyzického tela a mimo to pozostáva ešte aj z éterického tela – tak to znamená: musíš sa učiť pozorovať, že nemáš sledovať prosto na mŕtvoľe či niečom podobnom vonkajškovo prírodovedecky, anatomicky, fyziologicky, ako sa utvára telesnosť v ranom detstve dieťaťa až do siedmeho roku, ale máš sa naučiť pozorovať, ako je ono niečím duševne-duchovným, a toto duševno-duchovno, či už sa to nazve éterické telo alebo akokoľvek chceme, pracuje v telesnosti. Pretože tým sa učíme poznávať, ako to najskôr pracuje na utváraní tela v stavbe zubov, ktorá vychádza z celého tela a potom pracuje v oblasti predstáv, aby tieto dokázali byť trvalými, tieto predstavy. A tak môžeme povedať: až pri výmene zubov sa éterické telo skutočne narodilo; až do výmeny zubov pracuje ono ešte vnútri vo fyzickom tele; tam tvaruje to, čo kulminuje vo výmene zubov. Potom sa uvoľňuje a pracuje pri tvorbe predstáv, ktoré dokážu zostať ako spomienka.

A neskôr hovoríme o samostatnom ja, ktoré sa prednostne sústreďuje vo vôli, ale ktoré sa tiež ohlasuje aj vo vznikaní reči, v správne nazeranom vznikaní reči. Hovoríme o tom, že vôľu poznáme nie keď ju iba jednoducho duševne prirovnávame k predstavovaniu, ale keď ju nazeráme, ako je činná vo formovaní reči, a to je niečím celkom konkrétnym. V tomto budovaní vôle poznávame vývoj ja, ktorý musíme sledovať sám osebe, a v strede vidíme to, čo spočíva medzi éterickým telom a ja, čo má svoj výraz práve v reči, a na čo je potrebné obzvlášť dbať v pedagogickom umení v prvých rokoch základnej školskej dochádzky.

Vidíme tu to, čo je vlastnou duševnosťou človeka. Žije to vo vyvíjajúcom sa dieťati tak, že keď dieťa prichádza do základnej školy a je práve pod vplyvom síl výmeny zubov, tak to, čo je intelektuálnosťou, ešte vôbec nevyháda; avšak to, čo má charakter vôle, vstreľuje počas základnej školy týždeň po týždni, mesiac po mesiaci, do telesnosti, v ktorej sa umiestňuje. Ak to vieme, potom dáme do učebných osnov základných škôl to, čo spočíva v správnom smere - tak, aby podporovalo toto vbudovávanie vôle do intelektu. Ak takto rozumieme čo je vôľa, čo je intelekt, a ak tiež dokážeme pozorovať, ako u mnohých detí z mesiaca na mesiac, z roka na rok tá vôľa, ktorá sa lokalizuje v reči, a ten intelekt, ktorý sa sťahol do duchovného duševna, spolupracujú, až potom chápeme, čo musíme urobiť vo fyzickej a duševnej výchove a vo výučbe dieťaťa; až potom sa pedagogika môže považovať za umenie a potom človek poznáva, že je potrebné najskôr pochopiť materiál = ľudskú prirodzenosť. Tak, ako má sochár hlinu či mosadz, a tú musí spracovať, ako je nutné spracovať farby atď, tak musí vzdelávaci umelec pochopiť, ako sa vôľa vpracováva do intelektu, ako sa tu pôsobí, aby sa správne uchopilo toto zapadanie do seba, správne umelecké plastické utváranie intelektu, ktorý sa rodil až do siedmeho roka, skrze vôľu, ktorá sa rozvíja pod dohľadom učiteľa základnej školy až k dobe pohlavnej zrelosti.